

MIKHAIL GORBAÇOV

(1931-)

Geçtiğimiz kırk yılın en önemli siyasi olayı Sovyetler Birliği'nin dağılması ve komünizmin çöküşüydü. On yıllar boyu bütün dünyayı yutacağı sanılan bu hareket, şaşırtıcı bir hızla inişe geçmiştir ve artık "tarihin çöp sepetine" doğru yol alır gibi görünmektedir. Bu hayret verici çöküş ve yıkılışın ortasında, bir kişi çok önemli bir etken olarak öne çıkmaktadır: SSCB'nin son altı yılında (1985-1991) bu devletin başkanlığını yapan Mikhail Gorbaçov...

Gorbaçov 1931'de güney Rusya'nın Stavropol bölgesindeki Privolnoe köyünde doğmuştur. Çocukluğu dünyanın en kanlı despotlarından biri olan Joseph Stalin'in diktatörlüğüne denk gelmiştir. Hatta büyük babası Andrei Stalin'in hapisane-kamplarında dokuz yıl geçirmiş, 1941'de Almanların Rusya'yı işgalinden birkaç ay önce serbest kalabilmişti. Mikhail II. Dünya savaşı sırasında asker olamayacak kadar küçüktü, ama babası orduya hizmet etti, ağabeyi çatışma sırasında öldü ve Privolnoe sekiz ay kadar Rus işgali altında kaldı.

Ama bunların hiçbiri Gorbaçov'un yaşantısında bir şeyleri erteledi. Okulda mükemmel notlar aldı, on beş yaşındayken Komsomol'a (Genç komünistler topluluğu) katıldı ve dört yıl biçer döver operatörlüğü yaptı. 1950'de Moskova Devlet üniversitesinde hukuk tahsiline başladı, 1955'te mezun oldu. Komünist partiye üye olması ve ileride evleneceği Raisa Maksimovna Titorenko ile tanışması üniversite yıllarına rastlar (1952). Gorbaçov'un mezuniyetinden kısa bir süre sonra evlendiler ve İrina adlı bir kızları oldu.

Gorbaçov, hukuk diplomasını aldıktan sonra Stavropol'a döndü ve parti bürokrasisi içinde yavaş yavaş yükselmeye başladı. 1970'te partinin bölge komitesinin birinci sekreteri oldu, ertesi yıl Komünist parti merkez komitesi üyeliğinealandı. 1978 yılında Moskova'ya taşındığında büyük bir terfi aldı; merkez komitesinin tarımdan sorumlu sekreteri oldu. Gorbaçov 1979'da Politbüro (Sovyetler Birliğinin yönetim organı) üyeliğine aday gösterildi ve 1980'de de üyeliğe getirildi.

Bu konumların hepsine Leonid Brejnev iktidarı (1964-1982) sırasında bulundu. Brejnev'in ölümünün ardından Andropov (1982-1984) ve Çernenko (1984-1985) kısa sürelerle iktidar oldular ve işte bu yıllarda Gorbaçov Politbüro'nun önde gelen üyelerinden biri haline geldi. Çernenko 11 Mart 1985'te öldü ve hemen ertesi gün Gorbaçov yerine genel sekreter atandı. (Politbüro seçimde gizli oy kullanmıştır ancak, fısıltı gazetesi Gorbaçov'un muhafazakar Viktor Grişin'den çok az oy farkıyla seçildiğini söylemektedir. Yalnızca iki üç kişinin başka türlü oy vermesi bile tarihin akışını nasıl değiştirdi kimbilir!)

Sovyet liderlerinin çoğundan farklı olarak, Gorbaçov parti lideri olmadan önce ülke dışına defalarca seyahat etmişti (1966'da Fransa, 1967'de İtalya, 1983'te Kanada ve 1984'te İngiltere). Dolayısıyla iş başına geldiğinde Batılılar O'nun geçmişteki Sovyet liderlerine göre daha modern ve özgürlükçü olacağını umuyorlardı. Bu umutlar boşa çıkmadı ama, Gorbaçov'un yaptığı reformların hızı ve büyüklüğü bütün beklentilerin ötesine geçmişti.

Gorbaçov iş başına geldiğinde Sovyetler Birliği ciddi sorunlarla karşı karşıyaydı; devletin silahlanmaya ayırdığı muazzam bütçe nedeniyle mali kaynakların tükenmesi bu sorunların had safhaya çıkmasına sebep oldu. Silahlanma yarışma bir son verilebileceği düşüncesiyle, Amerikan başkam Ronald Reagan'ın zirve toplantısı önerisini hemen kabul etti. İki lider dört toplantıda buluştular: 1985'te Cenevre'de, 1986'da Reykjavik'te, 1987'de Washington ve 1988'de Moskova'da. Elde edilen en önemli sonuç, aralık 1987'de imzalanan nükleer silahların sınırlandırılması anlaşmasıydı. Bu süper güçlerin elinde bulunan nükleer silah adedini hakikaten azaltan ilk anlaşmaydı. Hatta orta menzilli silahlar tamamen kaldırılmıştı!

Uluslararası gerginliği azaltan bir diğer eylem de, Gorbaçov'un Sovyet askerlerini Afganistan çekme kararıydı. Sovyet ordusu bu ülkeyi 1979'da, Brejnev döneminde işgal etmiş ve başlangıçta önemli askeri başarı kazanmıştı. Ama Reagan'ın Afgan gerillalarına Stinger füzesi verme kararı almasından sonra (ki Sovyet hava gücünün etkisini büyük ölçüde azaltmıştı) işler tersine döndü ve Şovyetler uzun ve sonu belli olmayan bir savaş batağına saplandılar. Dış dünya Sovyetlerin Afganistan'ı işgalini her zaman şiddetle eleştirmişti, halk da bu savaştan hoşlanmıyordu, devlet bütçesi için de yükü ama; Brejnev, Andropov ve Çemenko (hatta işin başında Gorbaçov da) itibar kaybetme korkusuyla çekilmeye razı olmuyorlardı. En sonunda Gorbaçov uğranan kayıpları azaltmaya karar verdi ve 1988 başlarında bütün Sovyet gücünün Afganistan'dan çekileceğini taahhüt eden bir anlaşma imzaladı. (Çekilme, üzerinde anlaşmaya varılmış olan tarihte, Şubat 1989'da tamamlandı).

Dış siyasette meydana gelen bu değişiklikler çarpıcıydı ama Gorbaçov asıl çabayı iç meseleleri çözümüleme konusunda harcadı. Sovyet ekonomisinin kötü gidişiyile başa çıkabilmek için büyük bir "perestroika" (yeniden yapılanma) programının gerekli olduğunu en başından görmüştü. Bu yeniden yapılanmanın bir yanı olarak, Gorbaçov döneminde -o güne kadar Sovyet devletini neredeyse tamamen kontrolü altında bulunduran- Komünist partinin yetkileri büyük ölçüde azaltıldı. Ekonomik düzeyde yeniden yapılanma, bazı alanlarda özel sektör faaliyetlerini yasal kale getirerek gerçekleştirildi.

Gorbaçov'un Marks ve Lenin'in sadık takipçisi olduğu konusunda her zaman ısrar ettiği ve sosyalizme yürekten inandığı da kaydedilmelidir. Amacının sadece komünist sistemi daha iyi işler hale getirecek şekilde yeniden şekillendirmek olduğunu söylüyordu.

Yaptığı reformların belki de en köklüsü 1986'da öne sürdüğü "glasnost" (açıklık) politikasıydı. Bu politikanın bir yönü, devletin kendi faaliyetleri ve halkı ilgilendiren olaylar karşısındaki duruşunu daha açık, açık yüreklilikle ve tarafsız olarak ortaya koymasındaydı. Bir diğer yönü özel kişilerin ya da yayın organlarının siyasi meseleleri özgürce tartışmalarına izin vermesiydi. Tartışılması sadece birkaç yıl önce hapse -Stalin döneminde belki de ölüme-mahkum edilmeyi gerektiren görüşlerin yayımlanması bu dönemde gündelik bir olay haline geldi. Sovyet gazetelerinin; hükümet politikalarını, Komünist partiyi, yüksek rütbeli devlet memurlarını, hatta Gorbaçov'un kendisini eleştirmeleri mümkün oldu!

SSCB'nin demokratikleşmesi yolunda bir diğer önemli adım, yeni Sovyet parlamentosu "Halkın vekilleri meclisi"nin oluşturulması için 1989'da yapılan serbest seçimlerdi. Bunlar elbette Batılı anlamda serbest seçimler değildi: Adayların % 90'ı iktidardaki Komünist partisinin üyeleri ve başka bir partinin seçime katılmasına da izin verilmemişti. Ama seçimler gizli oy -açık sayım usulüyle yapılmıştı, adaylar arasında seçim yapılması mümkündü ve oy sayımında da dürüst davranılmıştı. Komünistlerin iktidara geldiği 1917' den bu yana yapılmış olan, seçime benzer tek seçimdi.

Seçim sonuçları -yasaların izin verdiği ölçüde- Komünist partiye bir "güvensizlik oyu"na dönüştü. Eski parti liderlerinden birçoğu, o güne kadar hiç karşıtı olmayanlar bile, yenilgiye uğradı ve meclis üyeliğine açık sözlü birkaç muhalif seçildi.

SSCB deki etkileyici reformlara rağmen, Doğu Avrupa'da 1989-1990 yılları arasında meydana gelen sarsıcı gelişmeleri kimse beklemiyordu. II. Dünya savaşı sonunda bu bölgenin tamamı Rus askerlerinin işgali altına girmiş ve 1940Tarda altı ülkede Sovyet uydusu komünist rejimler yerleştirilmişti: Bulgaristan, Romanya, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya ve Doğu Almanya. Bu rejimler halk tarafından benimsenmemekle birlikte, arkalarına gizli polis ve ordunun desteğini almış olan liderleri kırk yılı aşkın bir süre hakimiyetlerini sürdürdüler. 1956'da Macaristan'da olduğu gibi, bir halk isyanı sonucu komünist tiranlardan biri devrilebilse bile Sovyet askerleri hemen komünistleri iktidara iade ediyorlardı. Polonyo'da 1989 Haziranında yapılan seçimler komünistlerin arkasında bölge halkının desteğinin bulunmadığını açıkça gösterdiyse de, 1989 eylülünde Doğu Avrupa'da komünist ve Rus hakimiyeti güvendenmiş gibi görünüyordu. Ancak yılın sonunda tüm sistem kasırgaya tutulmuş iskambil evler gibi çöktü.

Sorunlar Doğu Almanya'da başladı. Ünlü Berlin duvarının 1961'de yapılmasından bu yana, birçok Doğu Alman Batı'ya sığınmak istemiş ve birçoğu da "Duvar"ı aşip özgürlüğe kavuşmak için boşuna girişimde buldukları sırada vurulmuşlardı. Duvar yıllar boyu, Doğu Almanya'nın ve hatta bütün komünist rejimlerin kocaman hapisane- kamplardan başka bir şey olmadıklarını gösteren asık yüzlü bir simge olmuştu. Doğu Almanlar Batı'ya başka noktalardan da geçemiyorlardı. Devlet kaçmaya kalkışacakları yakalamak için sınır boyuna dikenli teller, alarmlar, askeri devriye ve mayın tarlaları yerleştirmişti. Ancak, 1988 ve 1989'da birçok Doğu Alman dolaylı yoldan; önce bir başka Doğu Avrupa ülkesine gidip -ki bu yasaldı- buradan Batı'ya geçerek, kaçmayı başarmıştı.

Ekim 1989'da Doğu Almanya'yı yıllardır yönetmekte olan şiddet yanlısı, katı komünist Erich Honecker bu kaçış yolunu kapatmaya kalkıştı. Birkaç gün sonra Doğu Berlin Honecker'in bu davranışını protesto eden gösterilere sahne oldu. Yaşanan kriz sırasında Gorbaçov Berlin'i ziyaret etti, Honecker'e reformları ertelememesini öğütledi, gösterileri güç kullanarak bastırmaya çalışmaması konusunda uyardı ve Sovyet askerlerinin (Doğu Almanya'da o sıralar 380.000 Sovyet askeri vardı) Doğu Alman halkına karşı kullanılmayacağını açıkça ifade etti.

Gorbaçov'un söyledikleri, göstericilerin kendilerine güvenlerini arttırırken, Doğu Alman polisi ve ordusunun kalkışacağı kanlı bir bastırma hareketini da engelledi. Birkaç gün içinde çeşitli Doğu Alman şehirlerinde büyük kitle gösterileri başladı. İki hafta içinde, Honecker görevinden çekilmek zorunda kaldı. Ancak yerine gelen Egon Krenz de komünist olduğu için ve sınırlar hâlâ kapalı olduğundan kitlesel gösteriler sürdü. Sonunda, 9 kasımda; Krenz Berlin duvarının açılacağını ve Doğu Almanların Batı'ya serbestçe geçmelerine izin verileceğini duyurdu.

Pek az duyuru bu kadar sevinç uyandırmış ve pek az duyurunun bu denli hızlı ve derin sonuçları olmuştur. Sınırdan birkaç gün içinde, Batıdaki hayatın neye benzediğini kendi gözleriyle görmek isteyen milyonlarca Doğu Alman aktı. Gördükleri onları kırk dört yıllık komünist yönetimin hem özgürlüklerini hem de refahlarını çaldığına inandırmaya yetti.

Berlin duvarının açılması filozofun "asıl geçerli olan gerçeklerin kendisi değil, insanların bu gerçekleri nasıl gördüğüdür" söyleminin çarpıcı bir doğrulanması gibiydi. Krenz'in duyurusunu izleyen ilk birkaç gün içinde Duvar hâlâ yerinde duruyordu ve Doğu Alman hükümeti sınırı her an kapatabilirdi. Ama insanlar sanki sınır hep açık kalacakmış gibi davranıyorlardı ve herkes böyle davrandığı için Duvar'ın gerçekten olmayışına eşdeğer bir etki doğuyordu!

Doğu Avrupa'da yaşayan insanların hepsi Berlin duvarın yıkılmasına Fransız halkının Bastille'in yakılmasına iki yüzyıl önce vermiş olduğu tepkiye çok benzer bir tepki verdiler: Duvar, despotların baskı güçlerini yitirdiklerinin canlı bir göstergesiydi. Birbiri ardına

lkelerde, halk efendilerine bařkaldırđı ve bunca zamandır kendilerini egemenliği altına almış olan komünist rejimleri bir kenara ittiler.

Bulgaristan'da, ülkeyi demir yumruğuyla otuz beş yıldır yönetmekte olan Todor Jivkov derhal istifaya zorlandı (10 Kasım 1989).

Bir hafta sonra Çekoslovakya'nın başkenti Prag'da geniş katılımlı gösteriler başladı. Bu gösteriler başkan Gustav Husak'ın 10 Aralıkta görevden çekilmesi ve Komünist partinin iktidardan düşmesiyle sonuçlandı. Husak'ın yerine kısa bir süre sonra; önde gelen muhaliflerden ve yılın ilk birkaç ayını siyasi mahkum olarak hapiste geçirmiş olan Vaclav Havel başkan tayin edildi.

Değişim Macaristan'da daha da hızlıydı. Bu ülkede devlet ekim 1989'da muhalefet partilerini yasallaştırmıştı. Sonra 26 Kasım'da serbest seçimler yapıldı ve bu yeni partiler, iktidarı kan dökülmesine meydan vermeden terk eden komünistleri son yenilgilerine uğrattılar.

Polonya'da olaylar bundan da hızlı gelişti ve yılın sonlarında, zaferi kazanmış olan komünizm karşıtları sosyalizmin tamamen kökünü kazımaya ve 1 Ocak 1990'dan itibaren tam bir serbest piyasa ekonomisi uygulamaya karar verdiler.

Egon Krenz Doğu Almanya sınırını açarken belki de böylece muhalefeti yatıştıracağını ve protestolara son vereceğini mit etmişti. Ama hiç de öyle olmadı. Protestolar sürdü ve 3 Aralık 1989'da Krenz devlet başkanlığından istifa etti. Dört gün sonra hükümet, seçimlerin yapılmasına karar verdi ve bu seçimlerde-hiç de şaşırtıcı olmayan bir şekilde- komünistler çok kötü bir yenilgi aldılar.

Son dayanak noktası, şiddet yanlısı diktatör Nikolai Çavuşesku'nun iktidarından vazgememeye kararlı olduğu Romanya'ydı. 15 Aralıkta Timisoara'da yönetimine karşı gösteriler yapıldığında orduya halkın üzerine ateş atırmıştı. Ama fkeli kalabalık bastırılmıyordu. Gösteriler devam etti ve kısa sürede diğer şehirlere de yayıldı. 25 Aralıkta Çavuşesku devrildi, tutuklandı ve idam edildi. Doğu Avrupa'da son domino taşı da yerinden oynamıştı.

Her biri kendi başına büyük önem taşıyan bu olaylar kısa süre sonra řu olaylara yol açtı:

- 1) Sovyet askerleri Çekoslovakya ve Macaristan'dan çıktılar.
- 2) zgrlğine kavuşan devletlerde gerçek seçimler yapıldı (bu seçimlerde komünist partiler genellikle zayıf kaldı).
- 3) Sovyet uyduyu birkaç ülkede daha Marksizm terk edildi (rneğin Moğolistan ve Etiyopya).
- 4) Almanya, Ekim 1990'da yeniden tek ülke oldu.

Ancak bu değişimlerin hepsinden daha da önemlisi, SSCB içinde milliyetçi hareketlerin hızla büyümesiydi. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği taşıdığı isme rağmen hiçbir zaman gönüllü bir "birlik" olamamışta. Daha çok çarların yönettiği eski Rus İmparatorluğunun devamı niteliğindeydi: İstilalar sonucu bir araya getirilmiş bir halklar topluluğu (Çarlık Rusyasını Batılılar "milletlerin hapishanesi" olarak tanımlarlardı). Tıpkı eski İngiliz, Fransız ve Hollanda imparatorluklarında yaşayanların özgürlük istedikleri gibi, bu halkların da birçoğu bağımsızlıklarını sürdürmek arzusundaydılar. Bu özlemlerini, ne Stalin'in demir yumruğu altındayken, ne de O'ndan sonra gelen yöneticilerin biraz daha yumuşak ama yine de sert ellerindeyken açıkça dile getirebilmeleri mümkün olmamışta. Ama Gorbaçov glasnostunda bu milliyetçi arzulardan söz edilebilirdi ve örgütlü hareketlerin ortaya çıkması için fazla bir süre geçmesi gerekmedi. Estonya, Letonya ve Moldovya'da ve birkaç Sovyet cumhuriyetinde daha huzursuzluk vardı ama işin kopma noktasına geldiği ilk yer, küçücük Litvanya oldu. 11 Mart 1990'da, Sovyetlerden ayrılmanın en önemli madde olarak ele alındığı genel seçimler sonrasında, Litvanya parlamentosu ülkenin tam bağımsızlığı yönünde cesur bir karar aldı.

Teknik olarak Litvanyalılar yasal haklarını kullanıyorlardı: Sovyet anayasasında on yıllardır, cumhuriyetlerin birlikten ayrılma hakları olduğu öngörülüyordu. Ancak, Gorbaçov'dan önce bu hakkı kullanma girişimlerinin şiddetle bastırılacağı ve böyle bir girişimde bulunanların vahim sonuçlarla karşı karşıya kalacağı konusunda sessiz bir anlaşma vardı.

Gorbaçov'un tepkisi ilginçti. Litvanya hareketini derhal yasa dışı olarak niteledi, geri alınmadığında takdirde sonuçlarının korkunç olacağı tehdidinde bulundu, ekonomik ambargo koydu ve Sovyet askerlerine Litvanya'nın başkentinde gövde gösterisi yaptırdı. Ama, ayrılıkçı cumhuriyeti-Stalin'in yapacak olduğu gibi-doğrudan askeri güç uygulayarak ezmeye kalkışmadı, Litvanyalı liderlere ateş açmadı, hatta hapse bile atmadı.

Litvanya küçük bir ülkeydi ve Sovyetler Birliği için kendi başına ne ekonomik ne de askeri önem taşıyordu. Ancak Litvanya'nın ortaya koyduğu örnek çok önemliydi. Litvanya'nın birlikten ayrılma girişimi anında bastırılmayınca diğer Sovyet cumhuriyetlerindeki milliyetçiler de ümit ve cesaret kazandılar. İki ay içinde Letonya parlamentosundan da SSCB'nden ayrılma kararı çıktı. Sonra 12 Haziran 1990'da Rusya (Sovyetler Birliği'nin en büyük cumhuriyeti) "egemenliğini" ilan etti. Bu tam anlamıyla bağımsızlık ilanı olmasa da buna çok yakın bir şeydi. O yılın sonuna geldiğinde on beş Sovyet cumhuriyeti ya bağımsızlığını ya da egemenliğini ilan etmişti.

Gorbaçov'un eylemleri (ve kritik anlardaki eylemsizliği) nedeniyle zincirden boşalan bu muazzam değişim Komünist partinin eski yönetim yanlısı liderlerinin çoğu ve Sovyet ordusu tarafından, doğal olarak, dehşetle karşılandı. 1991 ağustosunda bunlardan bazıları bir darbe

yaptılar. Gorbaçov tutuklandı ve darbeye liderlik edenler reformları tersine döndürmeyi başarabilmişler gibi göründü. Ancak, Sovyetler Birliği içinde önde gelen diğer liderler -en çok da Rusya cumhurbaşkanı Boris Yeltsin-, Rus halkının büyük çoğunluğu gibi, darbeye karşı çıktılar ve darbe birkaç gün içinde kırıldı.

Darbenin başarısızlığa uğramasından sonra, olaylar şaşırtıcı bir hızla ilerledi. Komünist parti hemen iktidardan uzaklaştırıldı, faaliyetleri yasaklandı ve mülkiyetine el konuldu. Dahası, aynı yılın sonunda SSCB'ni oluşturan bütün cumhuriyetler birlikten ayrılmış ve Sovyetler Birliği resmen erimişti. Komünist sistemde sadece reform hedefleyenler, Yeltsin gibi bu sistemin tamamen ortadan kaldırmayı isteyenler tarafından bir kenara itildi. Gorbaçov da Aralık 1991'de görevden ayrıldı.

Bu durum bir sonraki soruyu sormamıza yol açıyor: İktidarda olduğu yıllar içinde oluşan değişimden Gorbaçov kişisel olarak aslında ne kadar sorumluydu?

SSCB de O'nun önderliğinde ekonomi alanında çeşitli reformlar yapılmıştı. Ancak, bana bu hususta fazla bir payı yokmuş gibi geliyor. Reform yapmaya Sovyet sisteminin aşikar başarısızlıkları tarafından zorlanmıştı ve gerçekleştirdiği reformlar ya çok küçüktü ya da bunlar için çok geç kalınmıştı. Aslına bakılırsa, Gorbaçov'un düşmesini en önde gelen sebebi Sovyet ekonomisinin etkin işlememesiydi.

Öte yandan, Gorbaçov, Doğu Avrupa'yı özgürlüğe kavuşmasında oynadığı rol nedeniyle büyük övgü hak etmektedir. Altı ülke Sovyet hükümlerinden kurtulmuştur ve bu değişimin tersine döndürülmesi mümkün görünmemektedir. Gorbaçov'un olaylar üzerindeki kişisel etkisinden de kuşku duyulamaz. Doğu Avrupa'daki reform hareketleri, Rusya içindeki özgürleşme hareketinden hız almış ve Gorbaçov'un, Doğu Avrupa ülkelerinin kendi yollarına gitmelerini istediğini sık sık yineleyen demeçleriyle yüreklendirilmiştir. Daha ötesi, Doğu Avrupa'da kitle gösterilerinin başladığı o hayati anda, ekim 1989'da, Gorbaçov olaylara şahsen müdahale etmiştir. Benzer koşullar ortaya çıktığında eski Sovyet liderleri hep asker çağırışlar ve asileri bastırmak için uygulanabilecek ne kadar şiddet eylemi varsa uygulamışlardı. Ancak, Gorbaçov Ekim 1989'da sahneye göstericileri güç kullanarak bastırmaması için Honecker'i ikna etmek üzere çıkmıştı. Bu kararın sonuçlarını gördük. Benzer şekilde, Gorbaçov'un Litvanya'nın başkaldırısını bastırmak için askeri güç kullanmama kararı diğer Sovyet cumhuriyetlerinin birlikten ayrılması sonucuna oldukça hızlı ulaşılmasına yol açmıştır.

Gorbaçov'un nükleer silahların kısıtlanması ve soğuk savaşın sona ermesindeki etkisi de önemlidir. Birçok insan bu konuda Ronald Reagan'ın övgünün büyük kısmını hak ettiğini öne sürmektedir: Öncelikle, Reagan, silahlanma yarışının maliyetine katlanma konusunda Birleşik Devletlerin Sovyetlerden kat kat daha üstün olduğunu göstererek Sovyet liderlerini soğuk

savaşı bitirmeye ikna etmiştir. İkinci olarak da, bir anlaşma yapmak için iki taraf gerektiğine göre, nükleer silahların kısıtlanması konusunda en azından her ikisine eşit paye verilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

Böyle bir bakış açısı, eğer soğuk savaş ABD ve SSCB'nin ortak hatası olsaydı doğru olurdu. Ancak durum bu değildir. Soğuk savaş Stalin ve O'ndan sonra gelenlerin askeri alanda uyguladıkları yayılcı politika nedeniyle ortaya çıkmıştır ve Amerikalılar da temelde savunma yönünde tepki vermişlerdir. Sovyetler liderler komünizmi dünyaya dayatma rüyalarına sıkı sıkı sarıldıkları sürece Batı'nın çatışmayı ortadan kaldırmak için başka çaresi yoktu -bir çare de teslim olmaktı. Bu rüyadan vazgeçmeye istekli bir Sovyet lider ortaya çıktığında da, sonsuz gibi görünen soğuk savaş kısa sürede eridi gitti.

Gorbaçov Sovyetler Birliği içinde yol açtığı siyasi değişim konusunda takdiri daha da fazla hak etmektedir. Komünist partinin gücünün azalması, glasnostun artması, basın ve konuşma özgürlüğündeki kayda değer gelişmeler, ülkede genel anlamda demokrasinin yerleşmesi; bunların hiçbiri Gorbaçov olmasaydı bugün buldukları düzeyde olmazdı. Glasnost O'na halk tarafından dayatılan bir şey değildi, Politbüro üyelerinin üzerinde ısrar ettiği bir siyasa da değildi. Glasnost Gorbaçov'un fikriydi ve karşılaştığı ciddi dirence rağmen bu fikri teşvik etmeye ve desteklemeye devam etti.

Sovyet sisteminin devrilmesine yol açan, belki de diğer bütün etkenlerden çok, glasnost olmuştur. Bu denli köklü bir değişikliğin (en azından şimdiye kadar) önemli bir şiddet olayı yaşanmadan gerçekleşebilmesi gerçekten kayda değer ve bunda Gorbaçov'un izlediği siyaset ve tutum hiç de azımsanamayacak bir rol oynamıştır.

Gorbaçov'un yaptığı çalışmaların en önemli sonuçları arasında sayılabilecek; Almanya'nın yeniden bir bütün olması, Sovyetler Birliğinin dağılması ve komünizmin silinmesi gibi olayların aslında hedeflenmiş olmadığına dikkat çekilmiştir. Öyle de olsa, bu durum Gorbaçov'un önemini azaltmamaktadır. Siyasi bir liderin -ya da herhangi bir kişinin- nüfuzu, neye niyet ettiğine değil, yaptığı işlerin ne kadar etkili olduğuna bağlıdır.

Marksizmin yenilgisinde elbette çoğu ateşli komünizm karşıtı olan başka kişilerin de payı vardır: Bir zamanlar komünizmi benimsemiş olan ve Batı'yı komünist sistemlerin gerçek yüzü konusunda uyandıran Arthur Koestler ve Whittaker Chambers; canlarını tehlikeye atma pahasına düşüncelerini ifade etmekten çekinmeyen Andrei Sakhârov ve Aleksander Solzhenitzen gibi muhalifler; ülkelerinde komünist hükümetlerin yönetimi ele geçirmesini engellemek için Afganistan, Angola ve Nikaragua'da kahramanca savaşan gerillalar ve komünizmin yayılmasına direnmek ve sonunda da komünizmi yenmek için Amerikan

ordusunu, mali kaynaklarını kullanan ve Amerika'daki özgürlük ve refahı örnek gösteren Harry Truman ve Ronald Reagan gibi Amerikalı siyasi liderler.

Bütün bu kişilerin (ve daha birçoklarının) gösterdiği çabaya karşın, Gorbaçov 1985'te işbaşına geldiğinde komünist impatorluğunun bu kadar kısa süre sonra bu dünyadan göçüp gideceğine yine de kimse ihtimal vermiyordu. Sovyet devletinin başına 1985'te Lenin ya da Stalin gibi birisi seçilmiş olsaydı, bu baskıcı hükümet hâlâ ayakta ve soğuk savaş hâlâ sürüyor olabilirdi.

Ancak 1985 seçimleriyle işbaşına gelen bir "Stalin" değil de Mikhail Gorbaçov'du. Sovyetler Birliği ve bu devleti kurulduğu günden beri yönetmekte olan Komünist partiyi yerinden oynatmak gibi bir niyeti olmamasına karşın, benimsediği siyaset ve harekete geçirdiği güçler bu sonucun ortaya çıkmasına yol açtı. Niyeti ne olmuş olursa olsun, dünyamızı geri dönüşsüz bir biçimde değiştirdi.

Kaynak: Michael H. Hart, Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100, Neden Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.445-456.